

УДК 027.9:[061.2:327.39(=161.1)]“1930”

ДІЯЛЬНІСТЬ ЧИТАЛЕНЬ ТОВАРИСТВА ІМЕНІ МИХАЙЛА КАЧКОВСЬКОГО У СВІТЛІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

Любов ПУГАЧ

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Валова, 18, м. Львів, 79000, Україна, тел. (032) 239-43-78*

Досліджено організаційно-методичну документацію, яка регламентувала діяльність Товариства імені Михайла Качковського головно після ухвалення статуту товариства 1928 р. Висвітлено основні засади формування документаційної бази, що сприяла становленню роботи передовсім читалень Товариства та читальняних бібліотек.

Ключові слова: Товариство імені Михайла Качковського, організаційно-методична документація, читальня 1930-х рр., читальняна бібліотека.

Основними напрямками роботи Товариства ім. Михайла Качковського, заснованого у 1874 р., були: відкриття читалень, народних книгарень, пересувних бібліотек; впровадження і підтримка початкових курсів грамотності; видання літератури, яка у доступній формі ознайомлювала читача з усіма галузями наук; організація публічних лекцій; сприяння в організації курсів садівництва, городництва, бджільництва, медицини та інших прикладних знань; оголошення конкурсів та нагород за написання підручників, порадників, хрестоматій та словників; сприяння утворенню театральних та аматорських гуртків, хорових, музичних, спортивних, пожежних дружин; Товариство ініціювало заснування різних кооперативних спілок і ведення кооперативних курсів, скликало щорічні загальні збори своїх членів, налагоджувало громадсько-культурні зв'язки. Щоб здійснювати таку копітку та різнопланову роботу, товариству потрібно було чітко розподіляти обов'язки кожного члена. Усі напрямки роботи регламентував організаційний документ Товариства імені Михайла Качковського – статут. У ньому визначалися мета і засоби діяльності, подавалися умови членства. Один із пунктів статуту, як основного внутрішньо-організаційного документа Товариства, визначав заснування читалень, агентств та філій.

У першому статуті Товариства імені Михайла Качковського зазначалося, що його члени повинні працювати “задня австрійського патріотизму і всяких чеснот між руським народом в Австрії”, дбати про “розширення науки, звичаїв, працелюбства, ощадності і тверезості, “обивательської” свідомості”. Серед засобів реалізації мети названо: видання дешевих популярних навчальних книжок релігійно-звичаєвого, наукового, господарського й розважального змісту; організація лекцій для народу з неполітичної, особливо господарської тематики, заснування читалень, товариств тверезості, громадських кас і складів збіжжя. Таким чином, новоутворене товариство, незважаючи на його “неполітичний” характер, планувало цілеспрямовано впливати на галицьке суспільство”¹.

¹ Сухий О. Товариство імені Михайла Качковського: організаційні засади та напрями діяльності // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2001. – Вип. 9. – С. 393.

1 листопада 1928 р. набув чинності новий статут Товариства імені Михайла Качковського² (див. Додаток 1). Базова основа статуту залишалася, вона й надалі закріплювала права на створення членами товариства читалень, відкриття при них бібліотек, книжкових абонементів та різних гуртків: театральних, хорових, музичних, спортивних тощо³. За новим статутом діяльність товариства поширювалася на усю територію Республіки Польща.

Головне управління Товариства, надалі залишало за собою право нагляду та контролю діяльності читалень. Керівні органи Товариства сліdkували за виконанням і дотриманням членами основних засад нового статуту. Керівництво читалень складалося із голови, його заступника, секретаря, касира і бібліотекаря. У статуті погоджувалася черговість засідань, зокрема з'їзду делегатів та загальних зборів, серед яких були так звані “урочисті”, на яких могли бути присутні усі члени Товариства, їх родичі та близькі. Метою таких зібрань було, з одного боку, повідомити зібрану громаду про діяльність Товариства, заслухати пропозиції та побажання до роботи з'їзду делегатів і Головного управління. З іншого боку, статут регламентував активну діяльність читалень щодо пропаганди науки і просвіти серед широких мас, адже така робота сприяла культурному та економічному поступу. Метою роботи читалень було “будити у тихъ масъ самосвѣдомость, сознание своего достоинства и своихъ горожанскихъ правъ”⁴. Саме в читальнях була нагода зібратися усій громаді разом для взаємного обміну думками, для підняття свого морального духу. Власне, широкі функції, які були покладені на читальні, мали допомагати самоосвіті читачів, а проведені у них просвітницькі лекції, концерти, театральні вистави мали на меті зробити читальняне життя більше насиченим та різностороннім. Статут Товариства був покликаний внести пожвавлення у діяльність кожного його осередку, “въ широкі ряды его членовъ и додасть бодрости и силы для усиленной работы на народной нивѣ”⁵.

Кожна читальня підпорядковувалася спеціальним приписам (нормам) закону Республіки Польща, у якому детально визначалися умови їх заснування та проведення у них культурно-просвітницьких заходів. Ним був “Закон про товариства” від 27 жовтня 1932 р.⁶ Згідно з цим законом, читальні були зобов'язані вести книгу протоколів своїх засідань та загальних зборів, додаючи списки членів, а староство мало право переглядати у приміщенні товариства увесь фонд (книги, документи) з правом на їх опрацювання. Закон зобов'язував Виділ товариства складати список членів згідно з їхнім поділом на: 1) тих, хто наділялися правом присутності на зібраннях читальні (діти віком 14–18 років, які залучаються за згодою батьків чи опікунів); 2) з правом голосування (члени товариства віком від 18 років); 3) з правом голосування і вибором членів управління (особи віком від 21 року) (зразки окремих документів, що походили від читалень – див. Додаток 2).

Зважаючи на ухвалу цього закону, Товариство імені Михайла Качковського розробило і запровадило відповідну внутрішню документацію. Насамперед підготували документи, що визначали основні засади роботи. Наступним кроком у проведенні організаційної роботи в читальнях Товариства імені Михайла Качковського, було

² Наука: иллюстрований мѣсячникъ для народа. – Львовъ, 1929. – № 1. – С. 19.

³ Уставъ Общества им. Михаила Качковскаго во Львовѣ // Там само. – № 3. – С. 7.

⁴ Новый уставъ Общества – его значеніе и читальні им. Михаила Качковскаго // Там само. – № 3. – С. 19–20.

⁵ Там само. – С. 20.

⁶ Наука: иллюстрований кварталникъ для народа. – 1933. – № 1. – С. 14–23.

запровадження для кожної читальні так званої “Книги членів”, у якій вівся облік користувачів, їх категоризація, за якими вони отримували членські картки (наприклад, за віковою категорією до 18 років, від 21 року і т. д.). Така членська картка коштувала 5 грошів, її можна було отримати на складі Товариства⁷. Вони були обов’язковими атрибутом голосувань. Члени товариства зобов’язувалися мати їх на загальних зборах, а також на випадок перевірки органами влади⁸.

Основні засади роботи регламентувала “Інструкція для основанія читалень Общества им. Михайла Качковскаго на території, отошедшей отъ Россіи въ составъ Польской Рѣчипосполитой”⁹. У документі зазначалися вимоги до відкриття читальні: по-перше, у канцелярії товариства потрібно було отримати (за 2 зл.) чотири примірники статуту (з них три польською мовою, один – російською для внутрішнього користування). Ці примірники статуту товариства мали підписати десять членів-засновників, причому засновниками могли бути лише ті особи, які досягли повноліття та мешкали у місцевості, де відкривається читальня. Згодом ці документи візував очільник громади або нотаріус. Після цього заяву подавали до староства, оголошення про реєстрацію було платним. Староство, у свою чергу, видавало письмове підтвердження, яке розглядали відповідні органи влади воєводства упродовж трьох тижнів від дати його подання, і аж тоді давали дозвіл на відкриття читальні чи навпаки, відмовляли у її реєстрації.

“Інструкція” зобов’язувала читальні Товариства імені Михайла Качковського мати бібліотеку¹⁰. У ній дотримувалися етичних норм поведінки: “всѣ и всегда повиннѣ вестись въ читальнѣ чемно, – молодшѣ съ уваженьемъ для старшихъ, старшѣ съ любовью для молодшихъ. Для уваженья мѣсяца общога сбора – мѣста просвѣщенія и для взаимного уваженья между членами – мужчины повинни входить въ читальню – знявши шапки (капелюхи) съ головы”¹¹. Передбачалося, що фонд бібліотеки повинен бути універсальним і задовольняти потреби користувачів різних вікових категорій. У читальні обов’язково мали вести книгу абонементу, яка містила перелік членів-читачів, які за невисоку оплату брали книги додому на обумовлений термін. За умови втрати книги боржнику потрібно було замінити її рівнозначною. Оплату за користування абонементом здійснювали в касі читальні. Найчастіше бібліотечні фонди комплектувалися за рахунок дарів та на кошти з читацької каси чи жертводавців. Гострою була проблема з фаховим рівнем працівників, які займалися організацією й впорядкуванням фондів читальняних бібліотек¹².

Діяльність філій Товариства чітко регламентувала “Інструкція для Читалень и Филій Общества”¹³. Серед основних організаційних документів, якими керувалися читальні, була, зокрема, “Інструкція для Управы читалень им. М. Качковскаго, дѣйствующихъ по Уставу Общества им. М. Качковскаго – утвержденного рескриптомъ Львовскаго Воеводства, отъ 2-го серпня 1929 г.”. У документі зазначалися умови створення читалень, основні функції, розписувалися поетапні рекомендації щодо їх засну-

⁷ Наука: иллюстрований кварталникъ для народа. – 1933. – № 1. – С. 21.

⁸ Там само.

⁹ Наука: иллюстрований мѣсячникъ для народа. – 1930. – № 1. – С. 7.

¹⁰ Привикаймо до порядку в читальнях // Наука: иллюстрований кварталникъ для народа. – 1933. – № 2/3. – С. 36.

¹¹ Наука: иллюстрований кварталникъ для народа. – 1930. – № 3/4. – С. 87.

¹² Привикаймо до порядку в читальнях... – С. 36.

¹³ “Закон о обществахъ (незаробковыхъ товариствах и инструкция для филій и читалень) від 27 жовтня 1932 р.” // Наука: иллюстрований кварталникъ для народа. – 1933. – № 1. – С. 18.

вання. Також було відзначено, що Управа зобов'язується перетворити читальню на “вогнище”, “сз котрого виходили бы оживотворяючи лучи для просвѣщенія, культурного и економічного поднятія своихъ членовъ и взагалѣ своихъ односельчанъ. Бути членомъ Управы а особливо председателемъ – то не только велика честь, но и тяжкій народный обовязокъ, котрый належить совѣстно безкорыстно сз патриотизмомъ выповняти. А также каждый членъ читальни обовязанный морально до того”¹⁴.

Серед інших нормативних документів була “Інструкція Головної Управи Общества ім. Михайла Качковського во Львові в ділі веденя спису книжок в бібліотеках читалень і філій Общества”¹⁵. У ній було зазначено, що за бібліотекарями закріплювалася робота по обліку та інвентаризації фондів бібліотек – вони мали фіксувати надходження книги до фонду та зазначати окремі елементи бібліографічного опису: автора книги, назву, видавництво, місце видання, рік, кількість томів, примітки. Дотримання вимог цієї інструкції покладалося на канцелярію товариства¹⁶. “Інструкція для Читалень и Філій Общества им. Михайла Качковского. Въ справѣ переинтабульованья недвижимаго имущества на Общество им. Михайла Качковского во Львовѣ, согласно новому Уставу”¹⁷ забезпечувала звірку матеріальних цінностей та прописувала передання товариству нерухомого майна.

Документацію засідань та зборів читальні вела спеціально призначена її управлінням особа в “Книзі протоколів”. У бібліотечній статистиці проводився облік дарувальників та надходжень. Аби дотримуватися порядку у веденні фінансово-платіжної документації, використовували квитанційну книжку, на яку приймали кошти як матеріальну допомогу для читалень товариства. Прибутки та видатки читальні фіксувалися у “Касовій книзі”, яку вів касир.

Додаток 1.

Витяг зі статуту Товариства імені Михайла Качковського

Читальні ім. Михайла Качковського

§ 24. На подставѣ сего статута (§ 3) и по мысли закона, основуея (черезъ зголошене до власти) въ каждой мѣстцевости читальня им. Михайла Качковского, если въ данной мѣстцевости найдеса не меньше 7 горожанъ, котрѣ заявятъ письменно Головной Управѣ готовость основанья такого товарищества.

§ 25. Читальня им. Михайла Качковского може выдѣлити изъ состава своихъ членовъ рѣжні кружки.

Кружки мѣсцевыхъ читалень им. Михайла Качковского достають назвы, опредѣляющі спеціальний кругъ ихъ дѣятельности якъ: аматорскій, хорový, музыкальный, пожарный, спортивный, гимнастичный и т. д. кружокъ читальні ім. Михайла Качковского.

§ 26. Читальні ім. Михайла Качковского выповняють въ власномъ кругу дѣятельности цѣль Общества, обняту § 5. сего устава всѣми средствами, означеными § 6. сего статута, за выняткомъ точокъ: о), п), застереженныхъ Головной Управѣ.

¹⁴ Наука: иллюстрованный кварталникъ для народа. – 1930. – № 3/4. – С. 86–87.

¹⁵ Там само. – 1935. – № 3. – С. 14–15.

¹⁶ Там само. – С. 14.

¹⁷ Там само. – 1930. – № 2. – С. 44–46.

§ 27. Читальня ім. Михаїла Качковського має право при корпоративних виступленнях уживати власного прапора, оскільки одержить особне дозволення на право посідання прапора в от административних властей.

§ 28. Доходи читальні творять:

а) вписове и годичні членскіи взносы в высотѣ, яку Общее Собрание членов установить;

б) 10 % в от загальнои суммы членских взносов Общества, зобранных Управою читальні в от действительных членов Общества;

в) добровольні пожертвованья в от частных и правных единиц;

г) приходы сѣ деятельности мѣсцевого товариства, означені в § 30 сего устава.

Управа Читальні

§ 29. а) Першою Управою читальни ім. Михаїла Качковскаго являются члены основатели читальні до часу выбора Общимъ Собраниемъ членов Управы читальні;

б) Управу читальні, выбираему на часть одного року, составляютъ 5 членов (предсѣдатель, тов. предсѣдателя, секретарь, кассирь и библиотечарь), кромѣ двухъ заступниковъ, входящихъ в Управу в случаѣ уступленья або неприсутности члена.

§ 30. До круга деятельности Управы читальні належитъ в первой мѣрѣ:

а) принимать и выключати членов читальні. Выключенному членов прислугоуе право в отклика до Общего Собрания членов читальні, действительному членов Общества, выключенному из читальні, еще и до Головной Управы, яку другой инстанции.

О выключенью взагалѣ члена читальні Управа має сейчасъ уведомити Головну Управу;

б) уплачувати за читальню ім. Михаїла Качковскаго до кассы Головной Управы Общества вписове и ежегодично членскіи взносы;

в) выписувати газеты и журналы для читальні в помѣщенью читальні;

г) кликувати яку најчастѣйше сходки членов читальні и кружковъ, сѣ цѣлю возбужденья культурно-просветительного житья в читальні через вспѣльное читанье книжокъ, журналовъ, газетъ та вспѣльное пояснение прочитанного;

д) основувати библиотеку читальні та в открывати выпожичальню книжокъ;

е) выдѣляти из состава членов читальні окремі кружки сѣ цѣлю облегченья Управѣ скорѣйшого переведенья гдѣякихъ специальныхъ задачъ читальні, согласно §§ 25 и 26, действуючі на основѣ ухваленного Управою регуламина;

ж) устраивати доступні всѣмъ громадянамъ в отчиты, концерты, театральні представленья та фестивалы;

з) старатись о постройку власного дома, основанья кооперативной сполки та театральныхъ, спортивныхъ, пожарно-гимнастичныхъ дружинъ;

и) поширивати в громадѣ книжки и журналы, часописы, выдавані и набуті через Общество, и приедновати новыхъ членов О-ва;

і) збирати в от действительныхъ членов Общества членскіи взносы и вписове для пересылки до кассы Головной Управы;

к) устраивати в громадѣ загальні збѣрки добровольныхъ датковъ на цѣли Общества за дозволениемъ административныхъ властей;

л) высылати на Зѣздѣ делегатовъ Общества, обовязково одного члена Управы и другихъ делегатовъ читальні, сѣ письменными полномочьями, согласно § 33. д) сего устава;

м) обов'язкове участь всѣхъ членовъ Управы читальнї въ Собранїю членовъ Филїи Общества, согласно § 43. а) сего устава.

§ 31. Засѣданья Управы читальнї вѣтбуваються въ мѣру потреби, а также на жаданье 10 членовъ читальнї, на жаданье Головной Управы або Управы Филїи. Рѣшенья принимаются звычайнымъ большинствомъ голосовъ при комплетѣ по крайней мѣрѣ 3-хъ членовъ.

§ 32. Дѣловымъ рокомъ Управы читальнї есть календарный годъ. За той часъ найдальше до 1-го марта каждого года, Управа читальнї пересылае обов'язково Головной Управѣ и Управѣ Филїи письменне справозданье о своей дѣятельности и розвою читальнї и еѣ кружковъ, разомъ съ повнымъ спискомъ членовъ читальнї, якїй бувъ на 1-го сѣчня.

Джерело: Наука: иллюстрированный мѣсячникъ для народа. – 1929. – № 3. – С. 10–11.

Додаток 2

Зразки окремих документів із діловодства читальні

1.

Номеръ пор. _____

ПОСВѢДЧЕНЬЕ.

Я низше пѣдписанный (-сана) дозволяю симъ моему малолѣтному сыну (дочцѣ, пупїлю) бути членомъ читальнї им. Михаила Качковского въ _____
_____ дня _____ 193 _____ подпись:

2.

Читальня
им. Михаила Качковского
въ _____
п. _____
Дня _____ 1933 г.

До
Повѣтового Староства

въ _____

Симъ извѣщаемо, що на Общѣмъ Собранью Читальнї выбрано еѣ Управу въ слѣдующемъ составѣ:

1) предсѣдатель (на прим. Иванъ Зарудный, замешкалый пѣдъ номеромъ дома _____)

2) товаришъ предсѣдателя (_____ адресъ якъ выше).

3) секретар _____

4) касїеръ _____

5) господарь (библіотекаръ) _____

Замѣстителей членовъ: 1) _____

2) _____

Читальня помѣщается въ домѣ _____ власномъ або господаря такого то, номеръ дому _____

За управу Читальні:
(туть печатка читальні)

Секретарь (подпись)

Председатель (подпись)

Увага: Если же повыше извѣщене иде отъ зареестрованной читальні, то въ заголовку пишешя: До Воеводского Уряду въ _____, черезъ Староство въ _____. Всѣ назвиска и имена, а то и отчество потреба выписувати wyraзно.

3.

ПОЛНОМОЧІЕ.

Читальня (філія) им. Михаила Качковского (або другой назвы) въ селѣ _____ повѣта _____ уполномочуе симъ предъявителя сего, своего члена и дѣйствительного члена О-ва им. Михаила Качковского, бути делегатомъ читальні на Съѣздъ Делегатовъ Общества им. Михаила Качковского, котрый состоится дня ____ 193 __ г. во Львовѣ (або въ другой мѣсцевости если тамъ буде назначено).

Мѣсцевость (дата)

За Управу (печатка)

Председатель:

Секретарь:

(подписи)

Полномочіе принимаю:

(власноручна подпись делегата, сделана въ присутствію председателя и секретаря читальні).

Джерело: Наука: иллюстрированный кварталникъ для народа. – 1933. – № 1. – С. 22–23.

THE ACTIVITY OF THE READING ROOMS OF MYKHAILO KACHKOV'S'KYI SOCIETY IN THE LIGHT OF ORGANIZATIONAL AND METHODOICAL DOCUMENTS

Liubov PUHACH

*Ivan Franko National University of L'viv,
18, Valova Str., L'viv, 79000, Ukraine, tel. (032) 239-43-78*

The article discusses organizational and methodical documents aimed at the regulation of the activity of Mykhailo Kachkovs'kyi Society mainly after the adoption of the society's charter in 1928. The key principles of record base compilation that facilitated first of all the work of the society's reading rooms and reading room libraries are elucidated.

Key words: Mykhailo Kachkovs'kyi Society, organizational and methodical documents, reading room of 1930s, reading room libraries.

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЧИТАЛЕН ОБЩЕСТВА ИМЕНИ МИХАИЛА КАЧКОВСКОГО В СВЕТЕ ОРГАНИЗАЦИОННО-МЕТОДИЧЕСКОЙ ДОКУМЕНТАЦИИ

Любовь ПУГАЧ

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Валовая, 18, г. Львов, 79000, Украина, тел. (032) 239-43-78*

Исследована организационно-методическая документация, регламентировавшая деятельность Общества имени Михаила Качковского в основном после одобрения статута общества 1928 г. Освещены основные принципы формирования документационной базы, способствовавшие становлению работы читален Общества и библиотек читален.

Ключевые слова: Общество имени Михаила Качковского, организационно-методическая документация, читальня 1930-х гг., библиотека читальни.

Стаття надійшла до редколегії 22.04.2013

Прийнята до друку 18.06.2013